

Література

1. Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції: Указ Президента України від 23 лютого 2001 р. №113 / 2001 // rada.kiev.ua/
2. Крылова Г. Д. Зарубежный опыт управления качеством. — М: Издательство стандартов, 1992 — 298 с.
3. Харченко Т. Б. Методика впровадження систем управління якістю на підприємстві // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 12 (54). — С. 152—156.
4. Федоришин Н. Ю., Антонюк Г. Я. Напрями посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському продовольчому ринку в умовах розширення зони вільної торгівлі // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/august08/02.htm>.
5. Шаповал М. І. Менеджмент якості: Підручник. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. — 475 с.
6. Школьный О. О. Формування механізмів управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Миколаївський державний аграрний університет. — Миколаїв, 2008. — 40 с.
7. <http://quality.eur.ru/>

Стаття надійшла до редакції 29.05.2009

УДК 631.1:339.924

Д. Г. Легеза

канд. екон. наук, докторант
(Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки» УААН)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРО ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

У роботі досліджуються проблеми конкурентоспроможності продукції сільського господарства України на світовому ринку. Визначено перелік видів продукції з найвагомішим експортним потенціалом

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, правило Паретто, ціна виробництва, урожайність, рентабельність.

KEY WORDS: agro food competitiveness, Pareto rule, production price, yield, profitable.

Розвиток багатоукладної економіки, одночасне функціонування сільськогосподарських підприємств різних форм власності входування України до світової організації торгівлі зумовило аграр-

ний сектор до підвищення конкурентоспроможності його галузей, підприємств та окремих видів продукції. Україна сьогодні обрала Європейський напрямок, а це потребує від неї вихід на зовнішній ринок з гідною продукцією, яка користується попитом, має оптимальну ціну, відповідає Європейським стандартам, налічує великий асортимент продукції, пропонує інноваційні сорти та технології.

З виходом на світовий та європейський ринок проблема конкурентоспроможності продукції, особливо сільськогосподарської галузі, постає більш актуальною серед досліджень вітчизняних науковців. Питання щодо підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України висвітлюються у роботах Андрійчука В. Г., Меселя-Веселяка В. Я., Саблука П. Т., Червена І. І., Шмідта Р. Сьогодні існує дискусія щодо розвитку сприятливого ринкового середовища у разі поглиблення євроінтеграційних відношень. Переваги та недоліку вступу у Європейський Союз, а також наслідки, які впливають на конкурентоспроможність вітчизняної продукції розглядаються у роботах Балабанової Л. В., Дідківської Л. Г., Пенькової О. Г., Холод В. В., Шнипко О. С. тощо.

Актуальність проблеми, недостатній ступінь її дослідження стосовно засад європейської інтеграції та її вплив на аграрний сектор, наявність невирішених дискусійних питань зумовили вибір теми та мети дослідження.

Метою роботи є наукове обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції за умов поглиблення європейської інтеграції. Відповідно до мети у роботі передбачено вирішення наступних завдань: визначити основні види продукції, які потенційно конкурентні на вітчизняному та європейському ринку, встановити вплив факторів виробництва на конкурентоспроможність аграрного сектору. Інформаційною базою дослідження є матеріали Держкомстату України та дані FAO (Food and Agrarian Organization of the United Nations).

Зі вступом до СОТ та поступовим формуванням інтеграційних відносин з Європейським Союзом, Україна повинна зайняти належне їй місце у забезпеченні сільськогосподарською продукцією споживачів як на державному, так і на європейському та світовому ринку. За даними Міністерства аграрної політики у 2007 році всіма категоріями господарств вироблено зерна 29,3 млн тонн, цукрових буряків — 17,1 млн тонн, соняшника — 4,2 млн тонн, картоплі — 19,1 млн тонн, овочів — 6,8 млн тонн, плодів і ягід — 1,5 млн тонн. Україна має багатий потенціал у виробництві соняшника, рапсу, фруктів, овочів, продукції переробки. За даними ФАО серед країн Європейського союзу Україна займає провідне

місце у виробництві зернових культур (ячменю, житу, просу), кукурудзи на зерно, соняшнику та окремих видів фруктів та овочів. У 2006 році виробництво ячменю, кукурудзи на зерно та соняшнику в Україні від загально виробництва країн Європейського союзу відповідно дорівнювало 16,8; 10,2; 45 %, або відповідно 11316, 6320 та 5324 тис. тонн. Сільськогосподарські товаровиробники почали більшу увагу приділяти таким конкурентним у ринкових умовах культурам, як овочі та плоди. Україна у загальному обсязі країн Європейського союзу виробляє 20 % (685 тис. тонн) огірків, 10 % (66 тис. тонн) вишні, 25 % (120 тис. тонн) черешні, 44 % (1064 тис. тонн) гарбузів та 18 % (485 тис. тонн) персиків.

Україна повністю забезпечує себе у споживанні таких культур, як пшениця, жито, просо, соняшник, свинина, молоко та має експортний потенціал по ячменю, кукурудзі на зерно та овочевим культурам. У 2007 році експорт ячменю та кукурудзи на зерно складав 3500 і 2800 тис. тонн, що відповідно дорівнює 31 та 44 % від власного виробництва. Слід відзначити, що обсяги експорту цих двох культур постійно збільшуються, в той час як експорт соняшника має тенденцію до зменшення. У 1998 році Україною було експортовано

950 тис. тонн насіння соняшника, а у 2005 році — лише 34 тис. тонн.

Основна частка промислової та експортної продукції сьогодні забезпечується за рахунок виробництва сільськогосподарських підприємств. Для визначення основних культур, які забезпечують використаний метод розрахунку кутуляти (табл. 1).

Таблиця 1

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ у 2007 році

Види продукції	Виручка від реалізації	Кумулятивна частка реалізації, %	Ціна реалізації, грн/ц	Рівень рентабельності, %	Частка збиткових господарств, %
Соняшник	5570757,2	17,987	192,56	75,9	12,7
Пшениця	5494049,2	35,727	79,93	24,2	31,3
Кукурудза на зерно	2816668,1	44,822	83,31	47,9	34,4
Молоко	2433760,4	52,680	145,25	13,8	50,7
Ячмінь	2076507,7	59,385	89,75	21,5	38,4
Яйця	1935925,0	65,636	290,52	9,1	56,4
Свинини	1618784,5	70,863	671,16	– 27,6	87,6
Яловичина	1432882,5	75,489	517,10	– 41,0	90,9

Закінчення табл. 1

Види продукції	Виручка від реалізації	Кумулятивна частка реалізації, %	Ціна реалізації, грн/ц	Рівень рентабельності, %	Частка збиткових господарств, %
Ріпак	1373519,3	79,924	179,25	38,0	27,2
Цукрові буряки	1140217,8	83,606	16,00	– 11,1	75,8
Інша продукція рослинництва	863458,9	86,394		6,4	42,5
Овочі	787730,4	88,937	204,41	13,4	46,7
Соя	781602,3	91,461	168,30	20,4	36,2
Інша продукція тваринництва	618829,7	93,459		– 3,5	56,7
Птиця	575986,0	95,319	592,20	– 19,0	75,3
Виноград	255239,8	96,143	208,35	33,2	39,7
Плоди	200065,9	96,789	136,09	8,5	46,1
Жито	166053,5	97,325	83,77	31,2	34,8
Картопля	165128,2	97,858	102,71	24,7	45,0
Горох	158466,2	98,370	108,34	13,6	38,2
Гречка	155263,7	98,871	165,69	36,8	25,8
Овес	110261,8	99,227	74,80	21,3	34,4
Рис	55952,5	99,408	92,80	5,6	22,2
Просо	38508,9	99,532	103,28	35,1	33,6
Інші зернові культури	33496,6	99,640	76,44	6,3	34,7
Сорго	30523,2	99,739	85,93	– 7,8	58,9
Ягоди	21712,0	99,809	602,84	– 22,0	41,0
Хмель	13589,3	99,853	3147,1	0,2	67,6
Баштанні продовольчих культур	12684,3	99,894	41,81	19,1	52,3
Вівці та кози	11494,7	99,931	585,06	– 46,4	76,9
Продукція рибництва	9516,4	99,962	517,65	– 13,8	49,3
Мед	6370,8	99,982	938,00	– 29,2	60,9
Насіння льону	2435,7	99,990	151,83	– 11,8	40,0
Вовно	2126,4	99,997	364,73	– 80,6	78,7
Льонотрест	818,8	100,000	39,96	– 60,4	83,8
Льоносоломка	72,1	100,000	22,25	– 4,3	66,7
Разом	30970459,8				

У 2007 році основна частки виручки (85 %) забезпечувалась за рахунок реалізації соняшнику, пшениці, кукурудзи на зерно, молока, ячменю, ріпаку, свинини, яловичина, та цукрових буряків. Однак виробництво останніх трьох видів продукції характеризувалась як збиткове. У цьому році більш ніж 75 % підприємств одержали збитки при виробництві даних видів продукції.

Зі вступом до СОТ ситуація поступово змінюється. В деяких господарствах зміни відбуваються не у кращому напрямку. Зменшуючи площі під соняшником господарі віддають перевагу іншій технічній культурі — рапсу. Діючи за законом Паретто (20 % кількості продукції надає 80 % прибутку) товаровиробники не беруть до уваги основну особливість ведення аграрного бізнесу — залежність господарювання від природно-кліматичних умов. Головним та найважливішим конкурентоспроможним елементом в Україні залишається земля, а саме родючість сільськогосподарських угідь. Частіше це забувається, і ринок Європи заповнюється продукцією, яка виступає перш за все в якості сировини: цукровий буряк, рапс, соняшник, пшениця, ставлячи під удар продовольчу безпеку країни. Рациональне використання земель є головною передумовою подальшого конкурентного виробництва як на рівні держави, так і на зовнішньому ринку (рис. 1).

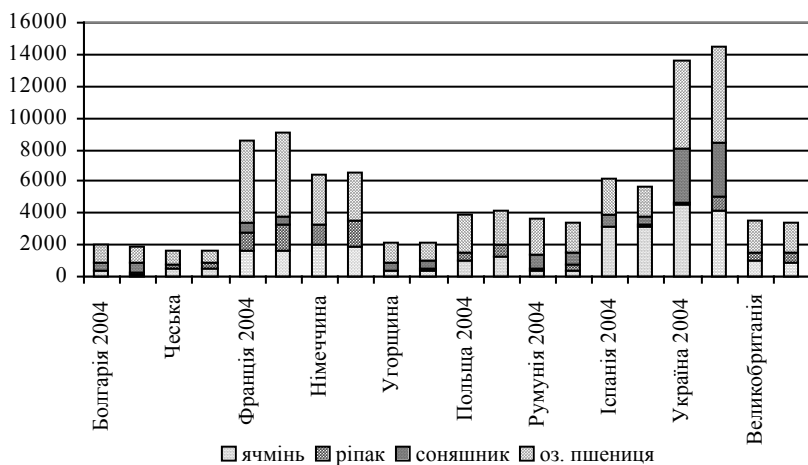

Рис. 1. Площі під технічними та зерновими культурами в Україні та країнах Європи

Україна займає перше місце серед площ під технічними культурами. Сільськогосподарські підприємства прагнуть максимальний прибуток від виробництва продукції. З одного боку, мета будь-якої сільськогосподарської діяльності направлена на одержання максимального прибутку. З іншого боку, збільшуючи дохід підприємства за допомогою так званих «ринкових» культур, ставиться під загрозу оптимальний розподіл та забезпечення населення сільськогосподарською продукцією, ціновий паритет між галузями, знищення сільськогосподарських угідь.

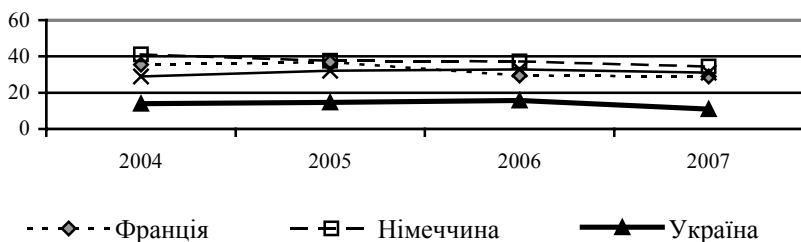

Рис. 2. Урожайність ріпаку, ц/га

Максимізуючи прибуток, українські сільськогосподарські підприємства обрали екстенсивний шлях розвитку виробництва. Було проаналізовано урожайність сільськогосподарської продукції в Україні та передових аграрних держав, а саме, Франції, Німеччини та Великобританії. Протягом 2004—2007 років урожайність ріпаку в досліджуваних країнах не була нижче ніж 30 ц/га, у той час як урожайність українського рапсу не перевищувала навіть 20 ц/га. Аналогічний стан відбувається при виробництві соняшнику, пшениці та ячменю, урожайність яких порівняно з досліджуваними країнами менше майже у 2 рази. Зазвичай основною причиною низької врожайності виступає не дотриманість сівозмін.

Такий стан яскраво відображає тісний взаємозв'язок між ступенями конкурентоспроможності на рівні підприємства, галузі та країни. По суті, ціна продукції, яка прямо впливає на рівень її конкурентоспроможності, побічно впливає на конкурентоспроможність підприємства через загальний прибуток від реалізації продукції. Більша конкурентоспроможність галузі порівняно з іншими дає можливість підприємству задовольняти споживача у визначений час завдяки виробництву продукції цієї галузі. Прикладом сьогодні може бути виробництво ріпаку та соняшнику. Галузь технічних культур збільшує свою частку на ринку сільськогосподарської продукції, а виробництво вітчизняного соняш-

ника посідає перші місця на Європейському ринку. Нижчий рівень витрат на виробництво продукції дає можливість господарству зайняти свою нішу на ринку за рахунок фінансової та технологічної політики. Можливість підприємства конкурувати на ринку якогось типу продукції цілком залежить від його конкурентоспроможності та впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища цього підприємства: кваліфікація робітників, належна інноваційна та інвестиційна політика, економічні взаємовідносини між підприємством та посередниками тощо.

Одними із показників, які характеризують використання земельних угідь, є частка площ парів та соняшнику у ріллі. Збільшення першого фактора позитивно впливає на майбутню урожайність продукції, її якість, і взагалі на кінцеві виробничі результати. І навпаки, збільшення частки соняшнику у ріллі безпосередньо впливає на зниження якості товарного зерна, що в свою чергу тягне за собою зниження ціни реалізації, товарності зерна, збільшення витрат на технологічні операції щодо внесення додаткової кількості добрив, засобів захисту рослин та зрошення.

Для аналізу впливу збільшення частки парів та соняшнику у структурі посівів було проведене групування 235 господарств Запорізької області, які спеціалізуються на вирощуванні зернових культур з інтенсивним виробництвом соняшника. Основна кількість господарств (120 підприємств), розташовується у групах, частка площ соняшнику в яких коливається у межах 20—30 % від площі ріллі. У господарствах цієї групи одержані максимальні прибутки по дослідному регіону. Рівень рентабельності у середньому на одне господарство дорівнює 7,1 %, затрати праці 60 люд.-год. на один гектар.

Дослідження показали, що у господарствах, у яких площі під соняшником займають більш ніж 30 %, спостерігається найменший рівень рентабельності. Великі площі під соняшником у минулому році в цих господарствах призвели до зменшення урожайності основних культур, а саме урожайності пшениці на 6,6 %, ячменю — 6,9 %.

Дискусія щодо поглиблення євро інтеграційних відношень визначає як позитивні, так і негативні наслідки вступу до Євросоюзу. Розширення ринків збуту продукції в свою чергу може призвести до заповнення внутрішнього ринку недоброякісною продукцією, яка не відповідає світовим стандартам. Українські споживачі завдяки низьким доходам ще не спроможні купувати високоякісну зарубіжну продукцію, що стосується перш за все органічної продукції. Отже, на найближчу перспективу необхідно розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності продукції з боку поліпшення її якості.

Впливовим фактором конкурентоспроможності продукції залишається її ціна, як виробнича так і ринкова. Станом на 1 червня 2008 р., запас зерна в Україні дорівнював 8 млн тонн. На цей час ціна товарного зерна була запланована у розмірі 1200—1250 гривень за тонну, в той час як ціна товарного зерна у 2007 році дорівнювала 800—900 грн, що обумовило збільшення сільськогосподарськими товаровиробниками посівних площ під зерновими культурами. За даними Міністерства аграрної політики виробництво зерна у 2007 році дорівнювало 29,3 млн тонн. Великий наплив урожаю влітку 2008 року в обсязі 40 млн тонн обумовив різке зниження цін реалізації до розміру 600 грн за тонну. Слід додати, що Україна не спроможна забезпечити зберігання всього обсягу виробництва з приводу відсутності достатніх та відповідних для цього потужностей.

Загальна структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у країнах європейського союзу та в Україні дуже різниться за двома показниками: перевагою частки оплати праці в країнах Європейського союзу, яка більше ніж 45 %, та низькою часткою оборотних фондів. В Україні, незалежно від виду сільськогосподарської продукції, частка оплати праці у витратах виробництва зазвичай не перевищує 30 %. Середньомісячна оплата праці у країнах Європейського союзу перевищує 6000 грн, у той час як середньомісячна заробітна плата працівника у сільському господарстві в Україні у 2008 року становила 916 грн. Велику частку у структурі затрат займають витрати на амортизацію та ремонт основних фондів. На початок 2008 року у сільськогосподарських підприємствах готовність техніки дорівнює — 83 %.

Високий рівень витрат на виробництво, відстань транспортування, відсутність належної бази зберігання продукції визначають український ринок як «непривабливий» саме для сільськогосподарської імпортованої продукції. Більшу загрозу для зменшення конкурентоспроможності продукції виступає дотримання до вимог вступу до Євро Союзу.

Основними конкурентоспроможними культурами в умовах подальшої євроінтеграції виступають пшениця, ячмінь, кукурудза на зерно, овочі, молоко, свинина та яловичина. Вихід на зовнішній ринок сільськогосподарських підприємств з високоякісною продукцією у найближчий час вимагає перш за все раціонального використання земельних угідь за умов подолання технологічної відсталості, залучення новітніх технологій, а отже підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника.

Література

1. Андрійчук В. Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК. — 2005 — № 5. — С. 52—56.
2. Балабанова Л. В., Холод В. В. Стратегічне маркетингове управління конкуренто-спроможністю підприємств: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2006. — 448 с.
3. Дідківська Л. І. Регулювання конкурентного процесу на споживчому ринку: теоретичні та практичні аспекти // Вісник ДонДУЕТ. — 2007. — № 3(35) — С. 133—139.
4. Євчук Л. А. Окремі випадки прояву та методи формування конкурентоздатності продукції // Економіка і держава. — 2004. — № 11. — С. 23—36.
5. Забезпечення конкурентоспроможності і економічного зростання регіонального АПК / За ред. І. І. Червена, Л. А. Євчук, 2005. — 440 с.
6. Пенькова О. Г. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації // актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 11 (77). — С. 26—31.
7. Саблук П. Т. Проблеми конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва: складові та фактори ризиків // VII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, якості та безпеки продуктів харчування в Україні. Роль сільськогосподарського дорадництва». — К., 2006.
8. Шнипко О. С. Науково-технічна політика та її роль у підвищенні конкурентоспроможності економіки України // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 11 (55). — С. 178—184.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2009

УДК 336.77:338.434

А. І. Литвинов

канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний технічний
університет сільського господарства ім. П.Василенка)

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА АПК У СИСТЕМІ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Розглядаються питання удосконалення кредитування як чинника підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Наводяться основні особливості діяльності аграрних підприємств, які впливають на залучення кредитних ресурсів. Пропонуються заходи з покращення державної підтримки кредитування аграрного сектору

КЛЮЧОВІ СЛОВА: АПК, підприємство АПК, конкурентоспроможність підприємства, кредит, державна допомога.

KEY WORDS: agro-industrial complex, agro-industrial complex enterprise, enterprise competitiveness, credit, state assistance.